

УДК 340.11

В.Б. Скоморовський
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

В.Б. Гдичинський
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Загальнотеоретичний контекст поняття «правові парадигми»

У статті досліджено генезу поняття «правові парадигми», проаналізовано і критично опрацьовано відомі дефініції, зосереджено увагу на популяризації наукового доробку вітчизняних правників у розв'язанні проблем, що стосуються їх практичного використання у законотворчій діяльності.

Представлено авторське визначення понять «правові парадигми» і «загальнотеоретичні засади правових парадигм».

Ключові слова: правові парадигми, правова система, теорія держави і права, законотворчість, правосвідомість.

В.Б. Скоморовский
доктор юридических наук, доцент,
профессор кафедры государственного-правовых дисциплин,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»

В.Б. Гдичинский
аспирант,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»

Общетеоретический контекст понятия «правовые парадигмы»

В статье исследован генезис понятия «правовые парадигмы», проанализированы и критически обработаны известные дефиниции, сосредоточено внимание на популяризации научного наследия отечественных юристов в решении проблем, касающихся их практического использования в законотворческой деятельности.

Представлены авторские определения понятий «правовые парадигмы» и «общетеоретические основы правовых парадигм».

Ключевые слова: правовые парадигмы, правовая система, теория государства и права, законотворчество, правосознание.

V. Skomorovskiy
Doctor of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of State and Legal Disciplines,
«KROK» University
V. Gdychynskyy
Postgraduate Student,
«KROK» University

The general theoretical context of the concept of «legal paradigm»

The article examines the genesis of the concept of “legal paradigms”, analyzes and critically worked out well-known definitions, focuses on the popularization of the scientific work of domestic lawyers in solving problems related to their practical use in law-making activities.

The author defines the concepts of “legal paradigms” and “general theoretical foundations of legal paradigms”.

Keywords: legal paradigms, legal system, theory of state and law, lawmaking, legal consciousness.

Постановка проблеми

В історико-еволюційному розвитку суспільства і держави змінювалися уявлення про правові явища і поняття, що потребує в наш час напрацювань новітніх методологічних підходів до їхнього визначення.

Науковці-правники не залишають поза увагою питання ролі правових парадигм у розвитку правової системи держави. До цього часу піддаються детальному вивченню як самі правові парадигми в їх класичному розумінні, так і окремі їх структурні елементи.

Саме з таких причин серед науковців не здобуто однотайності у розумінні елементної будови правових парадигм, а представлені дефініції цього поняття виходять далеко за межі правової науки, залишаючи в такий спосіб надто широке поле для дискусій.

Послугуючись відомими загальнонауковими підходами до розв'язання цієї проблеми, видається доцільним висловити власне бачення з цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню проблем, пов'язаних із вивченням ролі правових парадигм у розвитку правової системи держави, присвятили свій доробок такі вчені: Козюбра М. І.,

Кельман М. С., Берман В., Андрущенко В., Шемшученко Ю. С., Фейерабанд П., Тім Найт, Сухонос В. В., Нерсисянц В. С., Пархоменко Н. М., Колодій А. М., Томас Кун, Капра Ф. та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

На сьогоднішній день залишаються не повною мірою вирішеними проблеми щодо розуміння природи і значення правових парадигм, їх зв'язків із практичною реалізацією повноважень держави в галузі законотворення.

Оприлюднені наукові концепції щодо дефініції поняття «правові парадигми» викликають неоднозначне ставлення до оцінки ролі загальнонаукових теорій як інструментів розбудови правової системи України.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження генези правових парадигм, здійснення аналізу наукових теорій, якими супроводжуються процеси розроблення нових законів, а також удосконалення існуючих на основі врахування в законотворчій діяльності здобутків вітчизняних і зарубіжних науковців-правників.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналізуючи правові концепції на предмет відповідності «духу часу», слід враховувати, що різкі збурення і коливання економічної ситуації ставали приводом для висунення різних, часто не виважених і не перевірених повною мірою на практиці теорій, які, на перший погляд, вважались такими, що відповідають сучасним і перспективним завданням.

Так намітилась тенденція до виокремлення з цивільного права самостійних правничих галузей. Це можна розглядати двояко: з одного боку, як невідповідну практиці потребу, тому що такий процес у певний спосіб лише затінює особистісні причини, виділяючи з теорії держави і права правові дисципліни як самодостатні, наприклад, соціологію права та порівняльне правознавство, вбачаючи в них тільки окремі напрями наукових досліджень.

З іншого боку, це свідчить про розвиток концепції держави і права й прогрес у розвитку сучасного українського суспільства, що стало на шлях демократичної еволюції в правовій науці зокрема.

У прийнятій Конференцією ООН декларації зазначено, що неможливо дати всеосяжне визначення поняття «правові парадигми», яке б об'єднало всі наявні підходи до досліджуваної проблематики. В юриспруденції багато понять не мають однозначного тлумачення, а критерій їхнього застосування наближається скоріш до інтуїтивно індивідуального; і це попри те, що найважливішою вимогою, яка ставиться до наукової термінології, є однозначність, суворе регламентованість використання, ясність розуміння, стійкість, сумісність з усім комплексом застосовуваних у правовій науці термінів [1].

Упровадження терміна «правові парадигми» потребує певної дослідної виваженості й обережності, якої слід дотримуватися у зв'язку з наявністю в правовій науці і практиці різних термінологічних утворень, що за етимологією введені в науковий обіг з інших наук, таких як, наприклад, «правова матерія», «правова

енергія», «правова ентропія» та ін. До таких схожих термінологічних новоутворень вдаються у тих випадках, коли неможливо встановити ту специфічну новацію, яка розкривається або з'являється у процесі наукових досліджень правових явищ.

Чітке розмежування походить у даному випадку з сукупності проблем з розподілу наукового і ненаукового, оскільки суб'єктом сприйняття концепції, яка бажає стати правовою парадигмою, може бути лише правове наукове співтовариство.

Дослідження генези поняття «парадигма» відсилає до давньогрецької філософії, де склалося її логічне визначення, яке у сучасній філософсько-правовій науці трактується як таке, що обумовлюватиме характер вияву, маніфестації, демонструючи таку особливість, як залишатися при цьому поза дією [2; 3].

Слід зауважити, що дефініція «парадигма» широко використовувалася у платонічній і неоплатонічній філософії в систематизованому викладі певного вищого трансцендентного зразка, що встановлював структуру і форму матеріальних речей [4].

Античний період і епоха Середньовіччя використовували поняття парадигми для характеристики реального і духовного світів, і тому саме в ці періоди парадигма мала вузьке значення: так називали теорію, що бралась за взірць як методологія у розв'язанні певного типу завдань і на означення деякої проблематики.

Беручи до уваги концепції класичного періоду розвитку філософії і середньовічної схоластики, можемо зробити узагальнення, що парадигма – це невиявлена система уявлень, що не піддається прямій рефлексії структурованої реальності, яка завжди залишається прихованою, однак встановлює фундаментальні пропорції мислення людини і людського буття.

У методологію історії науки поняття «парадигма» ввів представник філософії позитивізму Г. Берман [5], розуміючи під цим терміном певні загальні принципи і стандарти методологічного дослідження.

У сучасний період поняття «парадигма» знайшло широке застосування в на-

уковій літературі, й насамперед у природничій сфері, втім з часом набуло достатньо широкого застосування і в інших галузях знань – гуманітарних науках, у вигляді різних інтерпретацій, хоча й достатньо суперечливих.

Такий перебіг можна пояснити тим, що ці розбіжності пов'язані із суто об'єктивними складнощами, пов'язаними з трансформацією певних дефініцій із технічної аргументації до гуманітарної сфери.

Як стверджують більшість дослідників, серед яких Карл Поппен [6], Коен Л. [7], Найт Т. [8], Фейерабенд П. [9], будь-які паралелі у цьому контексті не ведуть до однозначного трактування суто філософського поняття «парадигма».

На наш погляд, причина цього полягає у конкретиці технічних понять і в абстрактності гуманітарної термінології. Як приклад, можна навести велику кількість підходів до таких понять, як «праворозуміння», «правова система», «правовідносини», «правова категорія», «правова ідеологія», «правова істина», «правовий принцип», «громадянське суспільство», «національна ідея» та ін.

В юриспруденції поняття «парадигма» почали застосовувати порівняно недавно: у 1990-х роках цю дефініцію стали широко використовувати за межами філософських категорій, зокрема в економіці, праві, педагогіці та ін.

У вітчизняній концепції держави і права термін «парадигма» традиційно визначають як систему теоретико-методологічних та аксіологічних настанов, що беруться за зразок у розв'язанні проблем наукового співтовариства.

Зауважимо, що сучасне трактування терміна «парадигма» застосовується у значенні, яке розробив Томас Кун у праці «Структура наукових революцій». На його переконання, наука розвивається у результаті науково-технічних революцій, у фундамент яких покладено саме зміни парадигми.

В авторській передмові Т. Кун дає таке визначення: «парадигми – це визнані усім загалом науковці досягнення, які протягом

історичного часу надають науковому співтовариству модель постановки проблем і їхнього вирішення» [10].

З огляду на предмет нашого дослідження можна стверджувати, що правова наука також являє собою органічне поєднання статичної – як результат пізнання, і динамічної – як діяльності, що забезпечує такі наявні знання, й водночас діяльності із використання наявних правових знань у досягненні новітніх науково-правових результатів. Будь-яке пояснення змісту правової науки без урахування органічних зв'язків згаданих вище елементів виявиться неповним і однобоким.

Проведений аналіз рівня дослідженості поняття «парадигма» показує, що множинність підходів спричинили неоднозначність у використанні цього терміна, а різноманітність дефініцій не сприяє його однаковому розумінню.

Так, М. Томпсон під парадигмою розуміє висхідні концептуальні схеми, способи постановки проблем і методи дослідження, які панують у науковому середовищі певного історичного періоду [11, с. 134].

Ф. Капра, узагальнюючи визначення наукової парадигми Куна, поширив його на соціальну парадигму і запропонував таке трактування: парадигма – це сукупність понять, цінностей, уявлень і практик, на основі яких співтовариство організовує само себе [12, с. 21].

Порівнюючи думки науковців, можна дійти висновку, що парадигмою є ustalений еталон мислення, сукупність онтологічних переконань, ціннісних настанов, схем вирішення типових завдань, що забезпечують безперервність наукової світоглядної традиції.

Отже, парадигмою можна вважати систему уявлень, провідних концептуальних настанов і та ін., що характерні для певного історичного етапу розвитку науки, культури і цивілізації загалом.

У контексті нашого дослідження науковий інтерес викликає думка Р. Будона, який вважає правову парадигму сумою більш-менш пов'язаних між собою теоретичних орієнтацій, що слугує тим стрижнем, який

об'єднує у пошуках різних дослідників, що працюють у межах однієї правової науки і наукового напрямку [13].

В «Юридичній енциклопедії» права парадигма трактується як висхідна концептуальна правова модель, як контур науково-правових концепцій, спосіб втілення певних перетворень і прогнозування їхніх можливих результатів. Наукова парадигма є неодмінним компонентом політико-правових реформ і правових програм [14].

Таким чином, говорячи про різні правові парадигми, їхні загальнотеоретичні засади, можемо визначити їх як висхідні положення, які напрацьовуються і на які спирається правознавство.

Неабиякий науковий інтерес до даного питання спостерігається і в середовищі сучасних учених. Так Н. Пархоменко називає правовою парадигмою запропонований порядок розгортання правових категорій у теоретичну царину [15]; В. Сухонос говорить про несправедливість твердження про повну заміну традиційної правової парадигми постмодерністською [16]; А. Колодій наголошує на впливі синергетичної парадигми на правову сферу [17]; про парадигмальність правових концепцій згадує і М. Козюбра [18].

Класичну раціональну парадигму правового мислення і герменевтичну парадигму виділяє і М. Кельман [19]; логічну парадигму правового судження пропонує Л. Заморська [20].

Наведені класифікації загальнотеоретичних засад правових парадигм не дають вичерпної відповіді щодо гносеологічної складової правових парадигм. На нашу думку, поняття «правова парадигма» в правовій інтерпретації належить до філо-

софських положень, які можуть бути визнані тільки після їхнього всебічного обґрунтування.

Висновки

Проведене у статті дослідження загальнотеоретичного контексту поняття «правові парадигми» дає підстави припустити, що виявленню загальнотеоретичних засад правових парадигм сприяє історико-логічне пізнання права, тому що їх зміна є невід'ємною частиною історичного процесу й обумовлена докорінними перетвореннями в суспільно-політичному розвитку в межах конкретного історичного періоду.

З огляду на зазначене, пропонуємо таке визначення: правові парадигми – це сукупність ідеалізованих елементів правової дійсності, а саме – принципів пізнавальної діяльності, теоретико-методологічних конструкцій, ціннісних філософсько-правових настанов і концепцій, які використовуються членами правового наукового співтовариства беззастережно й одностайно, та які становлять фундамент діяльності таких правових наукових співтовариств із набуття правових знань, і створюють певне бачення правової дійсності й праворозуміння, детермінують еволюційну фазу формування правової системи, ґрунтуючись на концепції «дух часу».

Загальнотеоретичні засади правових парадигм розуміємо як сукупність теоретико-методологічних і аксіологічних констант у праводіяльності, що обумовлює розвиток правової науки і вдосконалює практичні навички правника на основі різнобічного трактування законодавства, його змісту й наповнення, які домінують на різних історико-культурних етапах еволюції.

Література

1. Рио-де-Жанейрская Декларация по окружающей среде и развитию. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml. – Название с экрана.
2. Платон. Собр. соч.: в 4 т. – Т. 3 / [пер. з древнегр. Д. Коваль]; общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; примеч. А. А. Тахо-Годи. – М.: Мысль, 1994. – 654 с.
3. Андрущенко В. Історія соціальної філософії / В. Андрущенко. – К.: Тандем, 2010. – 416 с.
4. Загальна теорія права: підручник / [за заг. ред. М. І. Козюбри]; Національний університет «Кієво-Могилянська академія». — К.: Ваіте, 2015. – 392 с.

5. Берман В. Правова система США / В. Берман. – К.: Основи, 2011. – 1216 с.
6. Popper Karl Sir. The Open Society and Its Enemies. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://monoskop.org/images/6/6d/>. – Назва з екрану.
7. Cohen L. Regulating Intimacy : A New Legal ParadigmJean. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?> – Назва з екрану.
8. Tim Knight. Policy Motion: Legal Paradigm – Unlock Democracy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://static1.squarespace.com/static/>. – Назва з екрану.
9. Фейерабенд П. Избр. труды по методологии науки / [пер. с англ. и нем. А. Л. Никифорова; общ. ред. и вступ. ст. И. С. Нарского]. – М.: Прогресс, 1986. – 542 с.
10. Кун Т. Структура наукових революцій / Т. Кун. – К.: Основи, 2011. – 228 с.
11. Томпсон М. Філософія науки / Мел Томпсон; [пер. с англ.]. – К.: Софія, 2012. – 420 с.
12. Капра Ф. Паутина жизни / Ф. Капра. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://anaharsis.eu/holotropna/>. – Название с экрана.
13. Boudon Raymond. Deces du sociologue.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://abonnes.lemonde.fr/disparitions/article/>. – Назва з екрану.
14. Юридична енциклопедія: у 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко]; гол. редкол. та ін. – К.: Укр. енциклопедія, 2004.
15. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології, монографія / Н. Пархоменко; Інститут держави і права ім. Корецького НАН України. – К.: Юридична думка, 2008. – 336 с.
16. Сухонос В. Форма державно-територіального устрою, термінологія і класифікація пост-індустріальної епохи / В. Сухонос // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 1. – С. 65-68.
17. Колодій А. М. Принципи права України / А. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
18. Козюбра М. Права людини і верховенство права / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 2. – С. 24-35.
19. Кельман М. Теоретико-методологічні підходи до аналізу співвідношення громадянського суспільства та держави / М. Кельман // Право України – 2010. – № 6. – С. 93-100.
20. Загорська Л. І. Відносно визначені норми права: поняття, структура, функції: монографія / Л. Загорська; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Чернівці: Технодрук, 2010. – 167 с.